2005 ve 2017 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI:

BENZERLİKLER ve FARKLILIKLAR

Deniz TONGA¹

Özet

Bu çalışmanın amacı, 2005 ve 2017 sosyal bilgiler müfredatlarını incelemek, içerik açısından karşılaştırmak, farklılıkları ve benzerlikleri değerlendirmektir. Çalışma, nitel araştırma olarak tasarlanmış ve veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler müfredatı betimsel analize tabi tutulmuştur. Müfredatlardaki her bölüm öncelikle kendi içinde değerlendirilmiş sonra da müfredatlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında, 2005 programında ara disiplinler, okul dışı etkinlikler, uyarılar, ders içi ilişkilendirme, kavram öğretimi ve ara disiplinlerle ilişkilendirme gibi kavramlara yer verilirken, 2017 programında bu kavramların hiçbirine yer verilmemiştir. 2005 ve 2017 programlarında 15 amaç, 6 öğrenme alanı, 13 beceri ve 16 değer ortaktır. 2017 programına dahil edilen veya çıkarılan bir unsur hakkında bilgi verilmemiştir. 2017 sosyal bilgiler müfredatında kaynakça bulunmamaktadır. Ayrıca her iki müfredatta da ihtiyaç analizi ve program geliştirme sürecine yer verilmemiştir.

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, değerler, müfredat, beceriler.

2005 AND 2017 SOCIAL STUDIES CURRICULA:

SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Abstract

The aim of this study is examining social studies curriculum differences and similarities between 2005 and 2017. The study was designed as qualitative research and document analysis was used as a data collection tool, also 2005 curriculum and the 2017 curriculum were examined. The relevant documents were analyzed by descriptive methods. Each section of the curriculum is primarily evaluated within itself, and then the differences and similarities between the curriculums were examined. In the light of the findings, in the 2005 curriculum, concepts such as interdisciplinary, extracurricular activities, warnings, in-class association, concept teaching and interdisciplinary relations are included while none of these concepts are included in 2017 curriculum. 15 goals, 6 learning areas, 13 skills and 16 values are common in both curriculums. No information is provided about an element included or excluded from the 2017 curriculum. In general terms, the 2017 curriculum seems to be a simple version of the 2005 curriculum. There is no bibliography in the 2017 social studies curriculum. Needs analysis and program development processes were not given in both curricula.

Keywords: Social studies, values, curriculum, skills.

¹ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi, deniztonga@hotmail.com

GİRİŞ

Sosyal bilgiler eğitiminin Türkiye'deki serüveni 1968 yılına dayanır. Son elli senede zaman zaman disiplinler arası yaklaşımdan vazgeçilip, milli tarih, milli coğrafya ve vatandaşlık bilgisi şeklinde derslere bölünse de uzunca zamandır dersin adı sosyal bilgilerdir. Sosyal bilgiler ile ilgili literatürde bu dersin temel amacı, “etkili vatandaşlık” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir taraftan sosyal bilgiler dersi ile çocukların sade ve anlaşılır bilgilerle toplum hayatına hazırlanması ve içinde bulunduğu toplumla uyumla hale gelmesi (İnan, 2014), diğer taraftan da çocukların yaşadığı toplumun bir parçası olması, topluma etkin katılımı, sorumluluklarının farkına varması, haklarını kullanması, demokratik beceri ve değerleri kazanması amaçlanmaktadır.

Etkili vatandaşlık kavramının içeriği pek çok unsurdan etkilenmektedir. Devletlerin ideolojisi, ekonomisi, sahip olduğu kültür, hâkim din anlayışı ve eğitime bakış açısı, farklı etkili vatandaş tanımlarının çıkmasına neden olmuştur. Bununla beraber zaman içinde etkili vatandaşlık kavramı yaşanan çağ ve gelişen teknolojilerden etkilenmektedir. Örneğin, bilgisayar ve internet teknolojilerinde yaşanan gelişme ile beraber günümüzde dijital vatandaşlık kavramı da karşımıza çıkmaktadır (Çepni, Oğuz ve Kılcan, 2014, Choi, 2016, Emejulu ve McGregor, 2016).

Bilim, teknoloji, ekonomi ve toplumda meydana gelen yeniliklerle beraber müfredatlarda çeşitli değişiklikler yapılmaktadır. Bu değişiklikler, bir önceki programı güncelleyerek (çok az değiştirilerek revizyon şeklinde) veya bir önceki programdan yaklaşım ve eğitim felsefesi olarak farklı ve müstakil bir program olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira 2005 yılında yürürlüğe giren yeni sosyal bilgiler eğitimi programı, 1998 programından pek çok açıdan farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklara; disiplinler arası yaklaşım, hedef davranış yerine kazanım kavramının kullanılması, davranışçı yaklaşımdan yapılandırmacı yaklaşıma geçilmesi, beceri ve değer eğitimi ve kavram öğretimine ayrı ayrı yer verilmesi, ölçme değerlendirmedeki farklılıklar ve öğrenme alanları örnek olarak gösterilebilir (Tonga, 2017).

2005 yılında yürürlüğe giren sosyal bilgiler müfredatı 2017 yılına kadar kullanılmaya devam edilmiş, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından son yapılan müfredat 2017 yılından itibaren okullarda kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmanın amacı, 2005 ve 2017 sosyal bilgiler müfredatlarını incelemek, içerik açısından farklılıkları ve benzerlikleri ortaya koymak ve değerlendirmektir. Literatürde eski ve yeni sosyal bilgiler müfredatlarını karşılaştıran çalışmalar bulunmaktadır (Aykaç, 2011, Kaymakçı, 2015, Çatak, 2015; Tay, 2017; Turan, 2018). Bu çalışmada ise 2005 yılı müfredatı ile şu an uygulanan 2017 sosyal bilgiler müfredatı çeşitli açılardan karşılaştırılmış ve daha detaylı bir inceleme yapılmıştır. Programlardan örnekler sunulmuş ve 2005 yılından 2017 yılına varıldığında sosyal bilgiler müfredatında nelerin değiştiğini, nelerin değişmeden aynı kaldığını somut örneklerle ortaya koymaya çalışılmıştır. Bu örneklerin ve detayların sosyal bilgiler müfredatındaki değişiklikleri anlayabilmek açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın amacı doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

1. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programı arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ana hatları ile nasıldır?
2. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarında amaçlara nasıl yer verilmiştir?
3. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programında öğrenme alanlarına nasıl yer verilmiştir?
4. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler programında kazanımların bilişsel, duyuşsal ve davranışsal alana dağılımı nasıldır?
5. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarında becerilere nasıl yer verilmiştir?
6. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programında değerlere nasıl yer verilmiştir?
7. 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programında ölçme ve değerlendirmeye nasıl yer verilmiştir?

Yöntem

Çalışma, nitel araştırma prensipleri dahilinde tasarlanmıştır. Araştırmanın amacına hizmet etmesi açısından veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı belgelerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008). İncelenen dokümanlar, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan 766 sayfalık 2005 sosyal bilgiler öğretim programı ve 2017 yılında hazırlanan ve 2018 yılında güncellenen 25 sayfalık sosyal bilgiler öğretim programıdır. Elde edilen veriler üzerinden betimsel analizlere yer verilmiştir. Betimsel analizde elde edilen veriler daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analiz; betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve bulguların yorumlanması şeklinde dört basamaktan meydana gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Bulgular

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar ile İlgili Bulgular

Burada 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programındaki benzerlikler ve farklılıklar ana hatları ile değerlendirilmiş, detaylara ilgili bölümlerde yer verilmiştir.

- 2005 yılındaki sosyal bilgilere ilişkin basılan 6. ve 7. sınıf program kitabı 766 sayfa iken (MEB, 2005), 2017 yılında yürürlüğe giren sosyal bilgiler öğretim programına ilişkin doküman 25 sayfadır ve bu programın ilk yedi sayfası farklı derslere ait programlarla aynıdır (MEB, 2018). Örneğin, Sosyal Bilgiler, Türkçe, Matematik, Fen ve Teknoloji derslerinin öğretim programlarına ilişkin dokümanın ilk yedi sayfası ortaktır. 2005 sosyal bilgiler programı ise baştan sona kadar sadece sosyal bilgiler eğitimi ile ilgilidir.
- 2005 sosyal bilgiler programında bu programda görev alan akademisyenlerin ve öğretmenlerin isimleri verilmişken, 2017 programını kimlerin hazırladığı, bu programa kimlerin katıldığı ve katkı sağladığına ilişkin bilgilere yer verilmemiştir.
- 2005 programında yararlanılan eserlere ait bir kaynakçaya yer verilirken, 2017 programında bir kaynakçaya yer verilmemiştir.

- 2005 programı yapılandırmacı yaklaşımla hazırlanırken, 2017 programı için herhangi bir yaklaşımdan bahsedilmemiştir.
- 2005 programında kazanımlara ilişkin örnek etkinliklere yer verilirken, 2017 programında örnek etkinlikler yer almamıştır.
- 2005 programında ara disiplinler, okul dışı etkinlikler, uyarılar, ders içi ilişkilendirme ve ara disiplinlerle ilişkilendirme gibi kavramlara yer verilirken, 2017 programında bu kavramların hiçbirine yer verilmemiştir.
- 2005 programında Atatürkçülük ile ilgili konular ve bunların öğretiminde nelere dikkat edileceği detaylı olarak sunulurken, 2017 programında Atatürkçülük ile ilgili konular ve açıklamalar yer almamıştır.
- 2005 programında değerlerle beraber değer öğretim yöntemlerine yer verilirken, 2017 programında sadece değerlerin isimlerine yer verilmiş, detaylarına yer vermemekle beraber “kök değerler” kavramı geçmektedir.
- 2005 programında kavramlar ve kavram öğretimine detaylı olarak yer verilmiştir. 2017 programında ise kavram öğretimine ilişkin birkaç cümlelik açıklama bulunmaktadır.
- 2005 programında becerilerin tanımları ve nasıl öğretileceğine ilişkin bilgilere yer verilirken, 2017 programında sadece becerilerin isimleri bulunmaktadır.
- 2017 programında daha önce kullanılmayan perspektif ve yetkinlik kavramları kullanılmıştır.
- 2005 yılında ölçme ve değerlendirmeye ilişkin detaylı açıklamalara, örnek ölçme ve değerlendirme araçlarına ve örnek dosyalara yer verilirken 2017 programında genel ve yüzeysel ifadeler yer verilmiş, spesifik olarak ölçme ve değerlendirme örneklerine yer verilmemiştir.
- Hem 2005 programında hem de 2017 programında ihtiyaç analizleri ve program geliştirme modeli bulunmamaktadır.

2005 sosyal bilgiler öğretim programı ve 2017 sosyal bilgiler programı genel olarak değerlendirildiğinde 2005 programında detaylara ulaşılabilirken, 2017 programı hazırlayanların ifadesi ile daha “sade” bir yapıdadır. Bu sade programda geçen bazı ifadeler ve cümleler ise anlaşılması güç görünmekte ve bu ifadelerin ne anlama geldiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Aşağıda 2017 programından bire bir örnek alınan bu cümlelerden bazılarına yer verilmiştir.

*“Bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken değerlerimiz ve yetkinlikler bu bilgi, beceri ve davranışların arasındaki **bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir.**”*

*“Yetkinlikler ise bu mirasın hayata ve insanlık ailesine katılmasını ve katkı vermesini sağlayan **eylemsel bütünlüklerimizdir.**”*

*“Güncellik içinde öğrenme öğretme süreçleriyle kazandırmaya çalıştığımız bilgi, beceri ve davranışlar ise bizi biz yapan değerlerimizin ve yetkinliklerin günün şartları içinde **görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır**; günün şartları içinde değişiklik gösterebilir yapısıyla **arızîdir** ve bu sebeple de sürekli gözden geçirmelerle güncellenir, yenilenir.”*

Yukarıda üç adet örnek cümle verilmiştir. Birinci cümlede geçen “bütünlüğü kuran bağlantı ve ufuk işlevi görmektedir”, ikinci cümlede geçen “görünürlük kazanma araç ve platformlarıdır” ve üçüncü örnekteki “eylemsel bütünlükler” anlaşılması güç ifadeler olarak karşımıza çıkıyor. Daha anlaşılır kelimeler kullanmak yerine neden bu kelimelerin kullanıldığı anlaşılamamaktadır. Örneğin “arîzi” kelimesi Türk Dil Kurumu Sözlüğünde iki anlama gelmektedir. “1. Sonradan olan, dıştan gelen. 2. Geçici, eğreti” (TDK, 2019).

2017 sosyal bilgiler öğretim programında sonuç bölümünde şu ifadeler yer verilmiştir:

- “Farklı ülkelerin son yıllarda benzer gerekçelerle yenilenip güncellenen öğretim programları incelenmiş,
- Yurt içinde ve yurt dışında eğitim öğretim ve programlar üzerine yapılan akademik çalışmalar taranmış,
- Başta Anayasamız olmak üzere ilgili mevzuat, kalkınma planları, hükümet programları, şûra kararları, siyasi partilerin programları, sivil toplum kuruluşları ve sivil araştırma kurumları tarafından hazırlanan raporlar vb. dokümanlar analiz edilmiş,
- Millî Eğitim Bakanlığı programlar ve öğretim materyalleri daire başkanlıkları tarafından geliştirilen anketler aracılığıyla öğretmen ve yöneticilerin programlar ve haftalık ders çizelgelerine yönelik görüşleri toplanmış,
- İllerden gelen her bir branşla ilgili zümre raporları incelenmiş,
- Branşlara yönelik açık uçlu sorulardan oluşan ve elektronik ortamda erişime açılan anket verileri derlenmiş,
- Eğitim fakültelerimizin branşlar ölçeğinde hazırladıkları raporlar incelenmiştir.”

Yukarıda geçen maddeler sadece bu şekilde verilmiş, somut ve özel olarak nelerin incelendiğine yer verilmemiş, herhangi bir kaynakça gösterilmemiş ve yüzeysel ifadeler kullanılmıştır. Ayrıca “Bütün görüş, öneri, eleştiri ve beklentiler, Bakanlığımızın ilgili birimlerinden uzman personel, öğretmen ve akademisyenlerden oluşan çalışma gruplarınca değerlendirilmiştir.” ifadesine yer verilmiş, bu değerlendirme işlemlerine kaç kişinin katıldığı ve inceleme işlemlerinin ne kadar sürdüğüne değinilmemiştir. Ayrıca “İncelenmiş, taranmış, analiz edilmiş, toplanmış, derlenmiş” denilen çalışmalara somut olarak yer verilmemiştir. Dolayısıyla bu çalışmaların neler olduğu tam olarak bilinmemektedir.

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Amaçlara İlişkin Bulguları

2005 programında sosyal bilgiler dersinin genel amaçları varken 2017’deki programda özel amaçlar tabiri kullanılmıştır. Aşağıda iki programı karşılaştıran tabloya yer verilmiştir.

Tablo 1. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Amaçları

2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Genel Amaçları	2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nın Özel Amaçları
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.	1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,
3. Atatürk İlke ve İnkılâplarının, Türkiye	2. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye

Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olur.	Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.	3. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,
5. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak, milli bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul eder.	4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
6. Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.	5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar.	8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,
9. Meslekleri tanır, çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.	9. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.	10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesneler, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanır.	11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetir.	12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri,
14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler ileri sürer.	14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, lâiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.	15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,
1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.	18. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.
17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.	17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,
13. Birey, toplum ve devlet arasındaki	13. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve

ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.	karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
7. Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.	6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
16. Farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.	7. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,
	16. Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,

Tablo 1’de sosyal bilgiler dersinin 2005 ve 2017 yıllarındaki amaçlarına yer verilmiştir. 2005 yılında 17 genel amaç varken, 2017 yılında 18 özel amaç belirlenmiştir. İki programdaki 15 amaç birbiri ile aynıdır. 2005 programındaki genel amaçlardan bilgiyi uygun biçimlerde kullanır, düzenler ve geliştirir amacı ile farklı dönem ve mekânlardaki toplumlararası siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder amacı 2017 özel amaçlarında yer almamaktadır. Bunun yerine doğal çevreye duyarlılık ve eleştirel düşünme becerisi ile ilgili bir amaç ve milli ve evrensel değerler bağlamında erdemli insan olabilmek ile ilgili bir amaç eklenmiştir.

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarında Öğrenme Alanlarına İlişkin Bulgular

Bu bölümde öğrenme alanları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Öğrenme alanlarına ilişkin bilgiler tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Öğrenme Alanları

2005 Sosyal Bilgiler Programında Öğrenme Alanları	2017 Sosyal Bilgiler Programında Öğrenme Alanları
1. Birey ve Toplum 2. Kültür ve Miras 3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler 4. Üretim, Dağıtım ve Tüketim 6. Bilim, Teknoloji ve Toplum 9. Küresel Bağlantılar	1. Birey ve Toplum 2. Kültür ve Miras 3. İnsanlar, Yerler ve Çevreler 4. Üretim, Dağıtım ve Tüketim 5. Bilim, Teknoloji ve Toplum 6. Küresel Bağlantılar
5. Zaman, Süreklilik ve Değişim 7. Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler 8. Güç, Yönetim ve Toplum	7. Etkin Vatandaşlık

Tablo 2’ye baktığımızda öğrenme alanlarının 2017 yılında 7’ye düştüğü görülmektedir. “Zaman, Süreklilik ve Değişim,” “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanları yeni programda yer almazken burada sosyal bilgiler dersinin temel amacı olan etkin vatandaşlık bir öğrenme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

2005’de var olan ama 2017 var olmayan öğrenme alanlarının neden yeni programda yer almadığına değinilmemiştir. Ayrıca 2017 programında neden “Etkin Vatandaşlık” diye bir öğrenme alanına ihtiyaç duyulduğundan bahsedilmemiştir. Her iki programda da öğrenme alanları hakkında kısa açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir.

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Kazanımlar Bilişsel, Duyuşsal ve Davranışsal Alana Dağılımı

Tablo 3. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Öğrenme Alanlarına Göre Kazanımların Dağılımı

Öğrenme Alanı	Bilişsel		Duyuşsal		Davranışsal	
	2005	2017	2005	2017	2005	2017
Birey ve Toplum	20 kazanım	11 kazanım	1 kazanım	1 kazanım	1 kazanım	6 kazanım
Kültür ve Miras	29 kazanım	17 kazanım	-	-	-	2 kazanım
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	22 kazanım	15 kazanım	-	-	5 kazanım	4 kazanım
Bilim Teknoloji ve Toplum	18 kazanım	12 kazanım	-	-	4 Kazanım	6 kazanım
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	24 kazanım	15 kazanım	-	-	2 kazanım	8 kazanım
Etkin Vatandaşlık	-	16 kazanım	-	1 kazanım	-	1 kazanım
Küresel Bağlantılar	14 kazanım	13 kazanım	-	1 kazanım	-	2 kazanım
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	10 kazanım	-	-	-	-	-
Güç, Yönetim ve Toplum	18 kazanım	-	1 kazanım	-	-	-
Toplam	135 kazanım	99 kazanım	2 kazanım	3 kazanım	12 kazanım	29 kazanım

2005 programı için toplam kazanım sayısı 149 iken, 2017 programında kazanım sayısı 131’e düşmüştür. Her iki programda da en çok bilişsel ağırlıklı kazanımların olduğu görülmektedir. Davranışsal kazanımlar ise 2005’ten 2017’ye artış göstermiştir. Duyuşsal içerikli kazanımlar ise her iki programda da neredeyse yok denecek kadar azdır.

2005 programında bilişsel kazanımlar içinde 30 kez “fark eder”, 19 kez “ilişkilendirir” 14 kez “değerlendirir” ve “örnekler verir”, 13 kez “tartışır”, 8 kez “çıkarımlarda bulunur” ifadelerine yer verilmiştir. 2017 programında ise en çok 16 kez “açıklar” ve “analiz eder”, 7 kez “çıkarımlarda bulunur” 6 kez “sorgular” 5’er kez “tanır”, “tartışır” ifadeleri yer almaktadır. “Fark eder.” anlam itibarıyla duyuşsal alanı çağrıştırmakla beraber kazanımın tamamına baktığımızda bilişsel içerikli olduğu görülmektedir.

2005 programında davranış başlığı altında araştırma yapmak, tüketici haklarını kullanmak ve teknolojiyi kullanmak ile ilgili kazanımlar varken, 2017 programında da

“araştırır” ve “kullanır” içerikli kazanımların yanında, “davranır, katılır, yerine getirir” ile biten kazanımlar da bulunmaktadır.

Burada her iki programda da en az kazanım, duyuşsal alana aittir. Bu kazanımlar da daha çok bayrak, bağımsızlık ve İstiklal Marşı ile ilgilidir.

2017 programının 6. sayfasında “Eğitim sadece “bilme (düşünce)” için değil, “hissetme (duygu)” ve “yapma (eylem)” için de verilir; dolayısıyla sadece bilişsel ölçümler yeterli kabul edilemez” denmiş olmasına rağmen kazanımların çoğu bilişsel ağırlıklıdır.

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Becerilere İlişkin Bulgular

Aşağıda 2005 ve 2017 programlarını beceriler açısından karşılaştıran tabloya yer verilmiştir.

Tablo 4. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Eğitiminde Beceriler

2005 Sosyal Bilgiler Programında Beceriler	2017 Sosyal Bilgiler Programında Beceriler
1. Eleştirel Düşünme Becerisi 4. Araştırma Becerisi 3. İletişim Becerisi 5. Problem Çözme Becerisi 6. Karar Verme Becerisi 8. Girişimcilik Becerisi 9. Türkçe’yi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma Becerisi 10. Gözlem Becerisi 11. Mekânı Algılama Becerisi 12. Zaman ve Kronolojiyi Algılama Becerisi 13. Değişim ve Sürekliliği Algılama Becerisi 14. Sosyal Katılım Becerisi 15. Empati becerisi	5. Eleştirel düşünme 1. Araştırma 12. İletişim 22. Problem çözme 16. Karar verme 8. Girişimcilik 25. Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma 9. Gözlem 19. Mekânı algılama 27. Zaman ve kronolojiyi algılama 3. Değişim ve sürekliliği algılama 23. Sosyal katılım 6. Empati
2. Yaratıcı Düşünme Becerisi 7. Bilgi Teknolojilerini Kullanma Becerisi	2. Çevre okuryazarlığı 4. Dijital okuryazarlık 7. Finansal okuryazarlık 10. Harita okuryazarlığı 11. Hukuk okuryazarlığı 18. Medya okuryazarlığı 21. Politik okuryazarlık 13. İş birliği 14. Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme 15. Kanıt kullanma 17. Konum analizi 20. Öz denetim 24. Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama 26. Yenilikçi düşünme

Tablo 4’de yer alan beceriler incelendiğinde her iki programda 13 tane becerinin ortak olduğu görülmektedir. 2005 programındaki yaratıcı düşünme becerisi ve bilgi teknolojilerini kullanma becerisi 2017 programındaki temel becerilere dahil edilmemiştir. 2017 programında ise ağırlıklı olarak sosyal bilgiler eğitimi ilgilendirebilecek okuryazarlıklar ile ilgili becerilere yer verilmiştir. 2005 programındaki amaçlardan “Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.” çıkarılırken 2017 programında beceriler bölümünde tam tersine tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi eklenmiştir.

2005 programında her üniteye “doğrudan verilecek beceri” şeklinde bir bölüm bulunmaktadır. Bu bağlamda her beceri birer üniteye dağılım göstermektedir. 2017 programında ise bundan farklı olarak her öğrenme alanına birden fazla beceri eklenmiş ve araştırma becerisi 9 kez, zaman ve kronolojiyi algılama becerisi 6 kez, kanıt kullanma ve yenilikçilik becerisi 4’er kez, sosyal katılım, eleştirel düşünme, harita kullanma, problem çözme ve iş birliği becerisi 3’er kez öğrenme alanlarında yer bulmuştur. Öğrenme alanlarına becerilerin dağılımına bakıldığında beceri listesinde yer almayan “harita kullanma” ve “yenilikçilik” becerilerinin olduğu görülmektedir. Oysa beceri listesinde bu beceriler “harita okuryazarlığı” ve “yenilikçi düşünme” becerisi olarak geçmektedir. Buradaki becerilerin yazımındaki farklılığın nereden kaynaklandığı bilinmemektedir. Benzer şekilde beceri listesinde olmamasına rağmen 4. sınıf 4. öğrenme alanı olan Bilim Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında “değişim” becerisi yazılmıştır. Oysa beceri listesinde bu beceri “değişim ve sürekliliği algılama becerisi” olarak geçmektedir. Burada muhtemel bir yazım yanlışlığı bulunmaktadır.

2005 programında beceriler ile ilgili bölümde beceriler tanımlanmış ve detaylı olarak maddeler halinde verilmiştir. Ayrıca bu becerilerden neler anlaşılması gerektiği ve öğrencilerle nasıl etkinlikler yapılacağına ilişkin etkinlik örneklerine ve kullanılabilecek materyallere ilişkin detaylara da değinilmiştir. Ancak 2017 programında sadece becerilerin isimlerine yer verilmiştir.

Her iki programda da kazanımlar ile beceriler arasında çoğu bölümde bağlantı zayıf veya yok denecek kadar azdır. Ayrıca becerilerin ders içinde nasıl verileceğine ilişkin açıklamalar da yeterli görünmemektedir. Beceri gelişiminin nasıl takip edileceğine ilişkin bilgi ve malumat da bulunmamaktadır.

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerlere İlişkin Bulgular

Değerler bölümü sosyal bilgiler derslerinde 2005 programından sonra yer almaya başlamıştır. Aşağıda 2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarındaki değerlere ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 5. 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Değerler

2005 Sosyal Bilgiler Programında Değerler	2017 Sosyal Bilgiler Programında Değerler
<ul style="list-style-type: none">• Adil olma• Aile birliğine önem verme• Bağımsızlık• Barış• Bilimsellik• Çalışkanlık	<ol style="list-style-type: none">1. Adalet2. Aile birliğine önem verme3. Bağımsızlık4. Barış5. Bilimsellik6. Çalışkanlık

<ul style="list-style-type: none">• Dayanışma• Duyarlılık• Dürüstlük• Estetik• Özgürlük• Saygı• Sevgi• Sorumluluk• Vatanseverlik• Yardımseverlik	<ul style="list-style-type: none">7. Dayanışma8. Duyarlılık9. Dürüstlük10. Estetik12. Özgürlük13. Saygı14. Sevgi15. Sorumluluk17. Vatanseverlik18. Yardımseverlik
<ul style="list-style-type: none">• Misafirperverlik• Hoşgörü• Sağlıklı olmaya önem verme• Temizlik	<ul style="list-style-type: none">11. Eşitlik16. Tasarruf

Tablo 5’e bakıldığında 2005 programında toplam 20 değer ve 2017 programında ise 18 değer bulunmaktadır. Her iki programda da 16 değer ortaktır. Misafirseverlik, hoşgörü, sağlıklı olmaya önem verme ve temizlik gibi değerler yeni programda yer almazken, bunların yerine eşitlik ve tasarruf değerleri yer almıştır. Ancak 2017 programında bu değişikliklere nelerin sebep olduğuna değinilmemiştir.

2005 programında her ünite için “doğrudan verilecek değer” başlığı ile birer değer verilmiştir. Yedinci sınıfın sonuna gelindiğinde yardımlaşma ve bilimsellik değerleri 3’er kez, vatanseverlik, estetik, sorumluluk, doğal çevreye duyarlılık, misafirseverlik 2’şer kez ünitelerde yer almıştır. 2017 programında ise ünite yerine öğrenme alanı kullanılmış, her öğrenme alanına birden fazla değer verilmiş, belirtilen değerlerin “*öğrencilere kazandırılması sağlanır*” ifadesi kullanılmıştır. Burada sorumluluk ve kültürel mirasa duyarlılık 7’şer kez, doğal çevreye duyarlılık 5 kez, bilimsellik ve özgürlük 4’er kez, saygı, dayanışma ve vatanseverlik 3’er kez, aile birliğine önem verme, estetik, dürüstlük, çalışkanlık, bağımsızlık ve barış değeri ise 2’şer kez öğrenme alanlarında yer bulmuştur.

Burada dikkat çeken ayrıntılardan biri de değerlerin 2005 programında detaylı olarak yer bulmasıdır. Burada değerlere ve değerlerin nasıl kazandırılacağına ilişkin yaklaşımlara ve örneklerle yer verilmiştir. Ancak 2017 programında sadece öğrenme alanlarında değerlerin isimleri verilmiştir.

Her iki programda da kazanımlar ile değerler arasındaki bağlantı zayıf veya yok denecek kadar azdır. Ders kitaplarının kazanımlara göre yazıldığı düşünüldüğünde, değerlerin ders içinde öğretmenler tarafından nasıl verileceği tam olarak öngörülememektedir. Böyle bir durumda öğretmenlerin ders kitabında nasıl geçiyorsa derslerine o şekilde yön vereceği düşünülmektedir.

2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Ölçme ve Değerlendirmeye İlişkin Bulgular

2005 sosyal bilgiler eğitim programı içinde ölçme ve değerlendirme bölümü açıklamalar ile başlamaktadır. Ardından “Sosyal bilgiler öğretiminde değerlendirme” başlığı altında sosyal bilgiler programına özgü bir değerlendirme sistemine değinilmiştir. Daha sonra “Değerlendirme araç ve yöntemleri” başlığı altında görüşme, gözlem, sözlü sunum, proje, öz değerlendirme,

akran değerlendirme, dereceli puanlama anahtarı, öğrenci ürün dosyası, performans değerlendirme, tutum ölçekleri, kısa cevaplı maddeler, çoktan seçmeli testler, eşleştirmeli maddeler ve uzun cevaplı maddeler gibi ölçme ve değerlendirme yöntemlerine yer verildikten sonra bunlara ilişkin sosyal bilgiler dersinden örnek ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmiştir.

2017 sosyal bilgiler programında 6. sayfasında verilen “öğretim programlarında ölçme değerlendirme yaklaşımı” başlıklı bölümde ölçme ve değerlendirme uygulamalarına yön veren ilkeleri özetleyen yedi madde verilmiştir. Burada herkese uygun, kazanımları temel alan, bireysel farklılıkları dikkate alan, çok odaklı, sadece bilmeyi değil, duygu ve davranışı da ölçen, süreç içindeki değişiklikleri dikkate alan bir ölçme ve değerlendirme yaklaşımından bahsedilmiş, sosyal bilgiler derslerinde kullanılacak özel ölçme ve değerlendirme örneklerine yer verilmemiştir. Ölçme ve değerlendirme açısından “*özgünlük ve yaratıcılık öğretmenlerden temel beklentidir.*” şeklinde bir not da düşülmüştür. Ayrıca burada belirtmek gerekir ki 2017 sosyal bilgiler programındaki “Öğretim programlarındaki ölçme ve değerlendirme yaklaşımı” bölümünde yazarlar diğer dersler için de ortaktır. Yani, Fen ve Teknoloji, Matematik, Türkçe gibi derslerin öğretim programlarının ilk yedi sayfası ortak yazıldığı için ölçme değerlendirme yaklaşımları için verilen bilgiler de ortaktır. Dolayısıyla burada sosyal bilgileri dersine ait özel bilgiler ve örnekler yer almamaktadır.

Sonuç ve Tartışma

2005 ve 2017 sosyal bilgiler öğretim programlarındaki benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmanın sonuçları şu şekildedir.

2005 yılında yürürlüğe giren sosyal bilgiler programı 766 sayfa olarak sunulmuştur. 2017 yılında yürürlüğe giren sosyal bilgiler müfredatı ile ilgili Millî Eğitim Bakanlığı’nın sitesinden ulaşılan doküman ise 25 sayfadan oluşmaktadır. Bu 25 sayfanın da ilk 7 sayfası bütün dersler için ortaklık arz etmektedir. 2017 Sosyal bilgiler öğretim programının geneli incelendiğinde 2005 programına göre çıkarılan bir unsur ile yeni dahil edilen bir unsurun nedenleri ve niçinleri bu “sade” programda yer almamaktadır. 2017 sosyal bilgiler öğretim programı, 2005 programının sadeleştirilmiş bir hali olarak görünmektedir. Zira Çoban ve Akşit (2018) de yaptıkları çalışmada aynı sonuca ulaşmışlardır. Turan’a göre (2018) programlar hazırlanırken bir önceki programının aksayan yönlerini ortaya koyan araştırma sonuçları dikkate alınmadığından programın eksiklik ve aksaklıklarını ortadan kaldıracak nitelikte hazırlanmadığı, yeni programların bir önceki programı bir ileri seviyeye taşıyamadığı, hatta birçok yönden yeni programların eski programlardan geride kaldığı görüşüne yer verilmiştir.

2005 programında, programa katkı sağlayan akademisyenlerin ve öğretmenlerin isimlerine yer verilirken, 2017 programını hazırlayan öğretmenlerin ve akademisyenlerin isimlerine yer verilmemiştir. Ayrıca bu programın ne kadar sürede tamamlandığı konusunda da bilgi verilmemiştir. 2005 programı hazırlanırken kullanılan kaynaklara ait bir kaynakçaya yer verilirken, 2017 programında bir kaynakça bulunmamaktadır. 2005 programında kazanımlara ilişkin örnek etkinliklere, ara disiplinlere, ders içi ilişkilendirmelere, okul dışı etkinliklere, kavram öğretimine ve Atatürkçülük ile ilgili konulara yer verilirken, 2017 programında bunların hiçbirine yer verilmemiştir. Benzer şekilde Güneş ve Dündar (2019) da programlar arasında

Atatürkçülük konularını değerlendikleri çalışmalarında 2017 programında açıklama olmadığı sonucunda ulaşmışlardır. 2017 programında Atatürkçülük ile ilgili konulara ilişkin neden açıklama yapılmadığı daha çok programın yapısı ile açıklanabilir. Çünkü programın pek çok bölümünde yeterli ve detaylı açıklamalara yer verilmediği görülmektedir.

2005 programı yapılandırmacı yaklaşım temele alınarak hazırlanmıştır. Ancak 2017 programında herhangi bir yaklaşımdan bahsedilmemiş, bunun yerine genel ifadeler kullanılmıştır. Turan (2018) da benzer bir sonuca ulaşmıştır. Sosyal bilgiler programında vizyon ve temel yaklaşım açık ve net olarak ortaya konulmamıştır. Programda bu konularla ilgili verilen bilgiler ise genel nitelikli olup, derse/alana özgü vurgu yapılmamıştır. Sosyal bilgiler dersine özgü nitelik ve özellikler aşırı genelleştirilmiş ve standartlaştırılmış program anlayışı içerisinde adeta kaybolmuştur (Turan 2018).

2005 programında 9 öğrenme alanı ve bunlara ilişkin açıklamalara yer verilmiştir. 2017 programında da 7 öğrenme alanı ve bunlarla ilgili kısa açıklamalara yer verilmiştir. 6 öğrenme alanı her iki programda da vardır. 2017 programında “Zaman, Süreklilik ve Değişim”, “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” ve “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanları yeni programda yer almazken, 2017 programında 2005 programında yer almayan “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı eklenmiş ama öğrenme alanlarının çıkarılması veya neden yeni öğrenme alanına ihtiyaç duyulduğu ile ilgili açıklama yapılmamıştır.

2017 programında kendine yer bulamayan unsurlardan biri de kavram öğretimidir. Turan (2018)’a göre kavram öğretimi ile ilgili yeterli bilgi ve açıklamaya yer verilmemesi ve sınıflar düzeyinde kavramların belirlenmemesi, sınıf ve öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilmemesi sosyal bilgiler derslerinde kavram öğretimini olumsuz etkileyecektir.

2005 programında değer eğitimi başlığı altında 20 değere, bu değerlerin nasıl aktarılacağına ilişkin bilgilere ve örnek etkinliklere yer verilmiştir. 2017 programındaysa 18 değer bulunmaktadır. “Misafirsevenlik, hoşgörü, sağlıklı olmaya önem verme ve temizlik” gibi değerler yeni programda yer almazken, bunların yerine eşitlik ve tasarruf değerleri yer almıştır. İki programda da 16 değer ortaktır. Çıkarılan değerlerin neden çıkarıldığına ve eklenen değerlerin neden eklendiğine ilişkin bilgi verilmemiştir.

2005 programında beceri eğitimi başlığında 15 beceriye, bunlara ilişkin açıklamalara ve örneklerle yer verilmiştir. 2017 programında toplam 27 beceri bulunmaktadır ancak becerilerin sadece isimlerine yer verilmiştir. 2005 programındaki “yaratıcı düşünme” becerisi ve “bilgi teknolojilerini kullanma” becerisi 2017 programındaki temel becerilere dahil edilmemiştir. 2017 programında ağırlıklı olarak sosyal bilgiler eğitimi ilgilendirebilecek okuryazarlıklar ile ilgili beceriler eklenmiştir. 2005 programındaki amaçlardan “Bilgiyi uygun ve çeşitli biçimlerde (harita, grafik, tablo, küre, diyagram, zaman şeridi vb.) kullanır, düzenler ve geliştirir.” çıkarılırken 2017 programında beceriler bölümünde bunun tam tersine tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi eklenmiştir. Bu sonuç da bir çelişki olarak değerlendirilebilir. Zira 2017 sosyal bilgiler programının ilk yedi sayfası ile diğer bölümünü hazırlayan kişilerin farklı olmasından böyle bir durum ortaya çıktığı düşünülmektedir.

Literatürde değer eğitimi açısından sosyal bilgiler dersinde yaşanan sorunlara işaret edilmektedir. Öğretmenlerin yeterince değer eğitimine ilişkin akademik çalışmaları takip

etmediği sonucuna ulaşan çalışmalar bulunmaktadır (Yıldırım ve Çalışkan, 2018). Başka bir araştırmada ise sosyal bilgiler öğretmenlerinin temel beceriler ve bu becerileri nasıl kazandıracakları hakkında bilgilerinin eksik olduğu ve sosyal bilgiler dersleri içinde beceri eğitime yönelik sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır (Mutluer, 2013). Literatürde bu sonuçlara ulaşılan çalışmalar düşünüldüğünde 2017 programı hazırlanırken yeterince bilimsel çalışmalardan yararlanılmadığı görülmektedir. Ayrıca sosyal bilgiler öğretim programının ilk 7 sayfasından milli ve kültürel değerler vurgusu yapılırken, 2005 programında yer alan “misafirperverlik” değerinin 2017 programında olmayışı dikkatleri çekmektedir. Bu ve benzeri örnekler açısından sonuçlar değerlendirildiğinde 2017 sosyal bilgiler öğretim programı içinde zıtlıklar bulunduğu tespit edilmektedir.

2005 programında ölçme ve değerlendirmeye ilişkin detaylı açıklamalara, sosyal bilgiler dersi için örnek ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilirken, 2017 programında genel ifadeler kullanılmış, sosyal bilgiler dersine ilişkin örnek ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmemiştir. Böyle bir durum hangi sonuçlara yol açabilir? Taş ve Kiroğlu (2018)’nin yaptıkları araştırmada katılımcı öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak, 2017 programında ölçme-değerlendirme sürecinde bireysel farklılıkların dikkate alınmadığı ve programda ifade edilen ölçme-değerlendirme ölçüt, yöntem ve tekniklerinin zaman açısından uygulanabilir olmadığı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır.

Gerek 2005 sosyal bilgiler öğretim programında gerekse 2017 sosyal bilgiler öğretim programında ihtiyaç analizi ve program geliştirme süreçlerine yer verilmediği görülmektedir. Eğitimde program geliştirme süreci çeşitli adımlardan oluşur. Bu basamaklardan biri ihtiyaç analizi ya da ihtiyaçları belirlemedir. Öğrencilerin ihtiyaçlarının belirlenmesi eğitimsel etkinliklerin düzenlenmesinde temel aşamalardan biridir. Eğiticimler ihtiyaçları tam olarak belirleyemezse öğrencilerin neyi öğrenmek istediklerini ve öğrenmeye nasıl motive edileceklerini bilemez. İhtiyaç belirleme, hedef grubun ideal durumu ile mevcut durumu arasındaki farklılığın belirlendiği bir süreçtir ve buradan elde edilen bulgular programın pek çok unsurunu etkiler (Şahin, 2006).

2017 sosyal bilgiler öğretim programında program hazırlanırken farklı ülkelerin müfredatlarının incelendiği, yurt içinde ve yurt dışında akademik çalışmaların tarandığı, öğretmenlerden, yöneticilerden ve eğitim fakültelerinden görüş toplandığı vurgulanmış olmasına rağmen detaylara ve ilgili kaynaklara yer verilmemiştir. Ülkemizin eğitim politikalarına yön veren Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlatılan sosyal bilgiler öğretim programına bakıldığında bilimsel çalışmalarda yer alması gereken detayların, atıfların ve kaynakçanın olmayışı gerçekten düşündürücüdür. Sadece “yapıldı, edildi” mukabilinde yüzeysel ifadelerin kullanışı tatmin edici görünmemektedir. Zira sosyal bilgiler öğretmenleri ile yapılan çalışmalarda katılımcıların yeni öğrenme ve öğretme yaklaşımları ile ilgili yeterli eğitim almadıkları, yeterince bu konuda akademik çalışmaları ve kitapları okumadıkları sonucuna ulaşan çalışmalar düşünüldüğünde (Aykaç, 2007; Dinç ve Doğan, 2010), 2017 programı uygulamada sorunlara yol açabilir.

2017 Sosyal bilgiler öğretim programının bu haliyle öğretmenlere, öğretmen adaylarına ve ilgili akademisyenlere bir rehberlik görevi yapamayacağı düşünülmektedir. Tabidir ki bir

programda bütün detaylar yer alamaz. Ancak ana hatları ve örnekleri ile programlar öğretmenlere rehberlik edebilir ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin kendi tarzlarını yaratabilmeleri için destek sağlayabilir. Örneğin, 2017 programında sosyal bilgiler öğretmenleri için etkinlik örneklerine ve ölçme ve değerlendirme hakkında detaylara rastlanamamıştır. Programda aynen şu ifade geçmektedir. *“Ölçme ve değerlendirme uygulamalarının etkililiğini sağlamada öncelik öğretim programlarından değil öğretmen ve eğitim uygulayıcılarından beklenir. Bu noktada özgünlük ve yaratıcılık öğretmenlerden temel beklentidir.”* (MEB, 2018; 5) Buradan anlaşılan Millî Eğitim Bakanlığı etkinlik hazırlama ve ölçme değerlendirme yaklaşımları açısından sorumluluğu tamamen öğretmenlere yüklemektedir. Oysa literatürde öğretmenlerin eski ve klasik ölçme araçlarını daha çok kullandığı, ölçme ve değerlendirme konularından sıkıntı yaşadıklarını ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır (Yapıcı ve Demirdelen, 2007; Çelikkaya, Karakuş ve Öztürk Demirbaş, 2010). Bununla beraber yeni ölçme ve değerlendirme tekniklerinin öğrencilerin derse ilgisini ve başarısını arttırdığı sonucuna ulaşan çalışmalar (Kabapınar ve Ataman, 2010) da düşünüldüğünde öğretim programlarında yeni ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarının yer almaması sorunlara neden olabilir.

Nitekim, Çepni, Kılcan ve Palaz (2019)’un akademisyenler ile yaptıkları çalışmada katılımcılar programı genel olarak içeriğinin sade ve anlaşılır olması, güncelliği yakalaması, milli-manevi çizgide olması gibi konularda olumlu görürlerken, programın amaçsız, gelişigüzel bir şekilde hazırlandığı, felsefesinin net olmadığı, bazı konulara yeterince yer verilmediği ve değerlendirme boyutunun açık bir şekilde ifade edilmediği gibi konularda da olumsuz değerlendirmişlerdir.

Gerek 2005 programında gerekse 2017 programında bilgi ağırlıklı kazanımların yoğunlukta olduğu, davranışsal kazanımların daha az olduğu ve duyuşsal ağırlıklı kazanımların ise neredeyse olmadığı görülmektedir. Büyükalın Filiz ve Baysal (2019) sosyal bilgiler kazanımları üzerine yaptıkları araştırmada, üst düzey bilişsel basamaklara ilişkin kazanımların çok az olmasının, öğrencilerin kendi fikir ve düşüncelerini kullanarak bir konuda görüşlerini ifade edebilmelerinde, bir problemle ilgili yöntem ve çözüm üretebilmelerinde sorunlara neden olabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Bununla beraber yıllar geçmiş olmasına rağmen müfredatlarda davranışsal ve duyuşsal alana ilişkin yeterince kazanımın olmayışının, etkili vatandaş yetiştirme konusunda sıkıntılar doğuracağı muhakkaktır. Bilmek, kendi başına bir amaç mıdır? Yoksa bilgi, davranışa geçmek ve çeşitli duyguları doğurabilmek için midir? Etkili vatandaş sadece bilen vatandaş mıdır? Bilgi, duygu ve davranış arasındaki bütünlük sadece bilişsel alana dayalı kazanımların olduğu müfredat ile mümkün müdür?

Bu sonuçlar ışığında somut olarak şunlar önerilebilir:

- Sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanırken program geliştirme süreçlerine riayet edilmelidir. Örneğin ihtiyaç analizlerine yer verilmelidir.
- Öğretim programlarının geniş bir katılımı ile yapılması, nitelik açısından önemlidir. Sempozyum ve kongrelerde karşılaştığımız pek çok akademisyen yeni programdan yayınlanınca haberdar olduğunu söylemektedir. Oysa burada geniş bir katılım ile beraber sosyal bilgileri oluşturan sosyal bilim dallarında çalışan bilim insanları ve öğretmenlerin de sürece dahil edilmesi gerekir.

- Öğretim programlarının hazırlanması tamamen bilimsel bir anlayışla gerçekleştirilmelidir. Burada bilimsel bir anlayıştan kasıt, yapılan bilimsel araştırmaları incelemek, ilgili yayınlara atıfta bulunmak ve kaynakça kullanmaktır. Tarandı, yapıldı, araştırıldı ifadelerinden sonra ilgili kaynaklara yer verilmelidir.
- Mezun olup göreve başlayan her öğretmen adayının aynı niteliğe sahip olmayacağı bir gerçektir. Bu gerçeği düşünerek öğretim programları olabildiğince detaylı hazırlanmalı ve öğretmenlere rehberlik edecek seviyede olmalıdır. Burada amaç, öğretmenin yaratıcılığını öldürüp sadece programa bağlı kalması değildir. Öğretmenin ufkunu açacak, yeni gelişmelere yol açacak alana özel etkinliklerin ve yaklaşımların paylaşılmasıdır.
- Önceki programda olduğu gibi 2017 programında da sosyal bilgiler öğretim programında değer ve beceri eğitiminin nasıl yapılacağı konusu anlaşılamamaktadır. Öğretim programlarında değer ve beceri eğitime nasıl yer verileceği konusunda detaylar yer almalı ve kazanım-beceri ve kazanım-değer arasında somut bağlantılar kurulmalıdır.
- Yıllar geçse de öğretim programlarında bilişsel alana hitap eden kazanımların çokluğundan vazgeçilmemiştir. Oysa iyi insan ve etkili vatandaş yetiştirmek, sadece bilgi aktarmak ile mümkün olmasa gerek. Buradan hareketle müfredatlara davranışsal ve duyuşsal alana ait kazanımlar da eklenmelidir.

KAYNAKÇA

- Aykaç, N. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler dersi eğitim-öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(22). 46-73.
- Aykaç, N. (2011). Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşundan günümüze sosyal bilgiler programının eğitim programı öğeleri açısından değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 10(2). 406-420.
- Büyükalın Filiz, S. & Baysal, S. B. (2019). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı kazanımlarının revize edilmiş bloom taksonomisine göre analizi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1). 234-253. DOI: 10.17679/inuefd.435796
- Choi, M. (2016) A Concept Analysis of Digital Citizenship for Democratic Citizenship Education in the Internet Age, *Theory & Research in Social Education*, 44(4). 565-607. DOI: 10.1080/00933104.2016.1210549
- Çatak, M. (2015). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitim programlarının incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, 19(62). 69-94.
- Çelikkaya, T. & Karakuş, U. & Öztürk Demirbaş. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin ölçme değerlendirme araçlarını kullanma düzeyleri ve karşılaştıkları sorunlar. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1). 57-76.
- Çepni, O. & Oğuz, S. Kılcan, B. (2014). İlköğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 18(3) 251-266.

- Çepni, O. & Kılcan, B. & Palaz, T. (2019). Sosyal bilgiler taslak programının (2017) akademisyen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 50: 522-547. DOI: 10.21764/maeuefd.520691
- Çoban, O. & Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal bilgiler öğretim programlarının öğrenme alanı, kazanım, kavram, değer ve beceri boyutları açısından karşılaştırılması. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 7(1). 479-505.
- Dinç, E. & Doğan, Y. (2010). İlköğretim ikinci kademe sosyal bilgiler öğretim programı ve uygulanması hakkında öğretmen görüşleri. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1). 17-49.
- Emejulu, A. & McGregor, C. (2019) Towards a radical digital citizenship in digital education, *Critical Studies in Education*, 60(1). 131-147. DOI:10.1080/17508487.2016.1234494.
- Güneş, M. & DüNDAR, S. (2019). 2005 sosyal bilgiler öğretim programının ile 2017 sosyal bilgiler öğretim programında yer alan Atatürkçülükle ilgili konu ve kazanımların karşılaştırılması. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIX (38). 361-389.
- İnan, S. (2014). Sosyal bilgiler eğitimi: Nedir, ne zaman, neden. (Ed. S. İnan). *Sosyal bilgiler eğitimine giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kabapınar, Y. & Ataman, M. (2010). İlköğretim sosyal bilgiler (4-5. sınıf) programlarındaki ölçme ve değerlendirme yöntemlerine ilişkin öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 9(2). 776-791.
- Kaymakçı, S. (2015). Understanding changes about 1998 and 2005 Turkish social studies curricula in the light of teachers' perceptions. *Education and Science*, 40(181). 293-309.
- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi 6-7. sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2018). Sosyal bilgiler öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6, 7. sınıflar) <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201812103847686-SOSYAL%20B%20C4%B0LG%20C4%B0LER%20C3%96%20C4%9ERET%20C4%B0M%20PROGRAMI%20.pdf> adresinden 04.04.2019 tarihinde alınmıştır.
- Mutluer, C. (2013). Sosyal bilgiler programlarında yer alan beceriler hakkında sosyal bilgiler öğretmen görüşleri (İzmir menemen örneği). *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(7). 355-362.
- Şahin, H. (2006). Eğitim programı geliştirme sürecinde önemli bir aşama: İhtiyaç belirleme. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 22. 1-9.
- Tay, B. (2017). 2005 Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ile 2017 sosyal bilgiler dersi taslak öğretim programının karşılaştırması, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(27). 461-487.
- Taş, H. & Kiroğlu, K. (2018). 2017 İlkokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *İlköğretim Online*, 2018, 17(2): s.697-716. Doi:10.17051/ilkonline.2018.419041

- TDK. (2019). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. <https://sozluk.gov.tr/?kelime=ETK%C4%B0N> adresinden 15.07.2019 tarihinde alınmıştır.
- Tonga, D. (2017). Sosyal bilgiler eğitiminde karşılaşılan sorunlar üzerine bir değerlendirme. *TİDSAD-Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(12), 187-201.
- Turan, R. (2018). 2017 İlkokul ve ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programı üzerine genel bir değerlendirme. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, 19. 295-328. Doi: 10.22464/diyalektolog.257
- Yapıcı, M. & Demirdelen, C. (2007). İlköğretim 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programına ilişkin öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, 6(2). 204-212
- Yıldırım, Y, & Çalışkan, H. (2018). 2005 ile 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarındaki Değerlere ve Değerler Eğitimine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, 1(1). 7-23.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.